

לפי מה שכתבו הרמב"ן (יא:) והרשב"א (יב.), כל שגם הרוב וגם המיעוט תלויים במעשה – הולכים אחר הרוב, ורק כשהרוב תלוי במעשה והמיעוט אינו במעשה אמר רבינא לחוש למיעוט. ולפי"ז צריך לפרש דברי השיבת-ציון ש'המעשה' שבנידון דידן הוא הלמידה והמומחיות. ומכל מקום אינו דומה לנידון דבכורות, כי פעולת הלימוד אינה הנידון הבא לפנינו שאנו מסתפקים בו האם נעשה אם לאו, רק הנידון הוא זהות השוחט וטיבו, ועיקר נידון זה אינו תלוי במעשה.

למסקנת ההלכה נחלקו הראשונים האם רוב מצויים אצל שחיטה הוא רוב גמור, והמיעוט אינו מצוי כלל (עפ"י רשב"א תורת הבית א; רא"ש טז). או שמא המיעוט מצוי ואין לסמוך על הרוב אלא במקום שלא אפשר, אבל כשאפשר כגון שהשוחט לפנינו, צריך לבדוק אם יודע הלכות שחיטה, וכדין בדיקת הריאה שהטריפות מצויה בה (עפ"י בה"ג הל' שחיטה; רמב"ן; ר"ן יב. שו"ת הריב"ש תצח). ולדעה ראשונה, אעפ"י שהוא רוב גמור צריך לבדוק לכתחילה כשאפשר [ולכן לא אמרו 'לאינו מומחה אין חוששים' כדלהלן לענין עילפון, אלא 'רוב מצויים מומחים'. ראשונים]. וטעם הדבר משום שהשחיטה צריכה להוציא מחזקת איסור שאינו זבוח (ערשב"א בשם רמב"ן; מג"א תלו. וע"ע אבני נזר יו"ד יד; שבט הלוי ח"ד עו וח"ה פה).

ויש מפרשים בדעת הרי"ף שלכתחילה צריך לבדוק את השוחט אם מומחה הוא (וכ"כ במשכנות יעקב יו"ד ב בדעת הגאונים. ובשבט הלוי ח"ה פה דחה). ופירש הגר"א שהרי"ף פסק כרבינא, אך דוקא לענין הדין שלכתחילה, אבל בדיעבד יש לסמוך על רוב מצויים אצל שחיטה, כמו שמוכח מהסוגיא הסתמית להלן יג. [וטעם הרי"ף נראה, מאחר והבהמה עומדת בחזקת איסור עד שלא נשחטה, והרי בכל מקום אומרים סמוך מיעוט לחזקה והורע הרוב, הלכך אמנם אם כבר עשה מעשה ושחט הורעה החזקה (כדרך שכתבו תו"י בכתובות פ"ב שבמעשה הגירושין הורעה חזקת אשת איש) ויש לסמוך על הרוב, אך לכתחילה אין להרע החזקה ולהסתמך על הרוב. עפ"י הגרנ"ט, גטין סי' פז].

ויש אומרים ש'רוב' זה עדיף משאר רוב, מפני שהוא מבוסס על ההנחה שאין אדם מישראל נזקק לשחוט אלא אם יודע הלכות שחיטה, שכבר מפורסם הדבר בישראל, אפילו אצל עמי הארץ, שהנבילה אסורה (עפ"י הרא"ה בבדק הבית שם). לדעה זו יש כאן דין 'ודאי', כי אנו דנים את השוחט בחזקת כשרות שודאי אינו ניגש לשחוט אם איננו מומחה (עפ"י בית הלוי ח"ב ד. וע"ע בשבט הלוי שם; דרכי תשובה א סק"ב [וע"ע שבט מוסר לו, יב]).

ולענין עילפון אנו נוקטים להלכה שאין חוששים ואף בדיקה אין צריך. והרמב"ם (שחיטה ד, ג) החמיר לכתחילה.

דף ד

'קוטע ראשו של אחד מהן ונותן לו. אכלו מותר...'. ואם תאמר מדוע לא נחוש שמא רוב העופות נשחטו בהכשר ומיעוטן בפסול והכותי אינו חושש למיעוט, אבל לדידן אסור משום שחתיכה העשויה להתכבד אינה בטלה ברוב.

וכתב הגרעק"א להוכיח מכאן כדעת הסוברים שעוף בנוצתו אין נחשב 'ראויה להתכבד' ובטל ברוב. ולדעת החולקים אפשר לתרץ שהכותים מקפידים אף בכגון דא [וכעין שאמר רשב"ג 'מדקדקים בה יותר מישראל'], דלית להו ביטול ברוב בתערובת, שמפרשים 'אחרי רבים להטות' רק בדעות הדיינים.

'מומר' – כל עבירה שהתירה אדם לעצמו, נקרא עליה 'מומר' (ר"ח הוריות ג. וטעם הדבר, כאילו המיר דתו ומצוותו, לעשות את האסור מותר).

'חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין...'. אעפ"י שלענין סכין אמרנו שאין המומר טורח לעשותו בכשרות, כאן שונה שכמה מחליפים יודמנו לו היום או מחר, ואינו חושש לאכול החמץ מיד, הלכך נותן דעתו ומחליף ודאי. משא"כ בסכין שמא לא ימצא סכין טובה בשעת צרכו ונמצא שאינו אוכל בשר לתאוותו, הלכך חוששים שישחט בסכין פגומה (עפ"י רמב"ן).
ע' דרך נוספת בספר זכר יצחק סח.

(ע"ב) 'דלמא רבי שמעון היא דאמר חמץ אחר הפסח דרבנן'. ואם תאמר אם כן מה הועילו בהחלפת חמצם, הלא בין החמץ עצמו בין חליפיו אסורים להם מדרבנן (וכפרש"י)? יש לומר שאיסור אכילת החמץ עצמו חמור להם יותר מהנאת דמים (עפ"י ראשונים. גם י"ל שבכך שמחליפים מונעים הכשלת אחרים, שהחליפין מותרים להם. ערש"י ורישב"א).

מבואר מדברי הראשונים שדמי חמץ שעבר עליו הפסח אסורים על המחליף אפילו לר"ש שאין איסורו אלא מדרבנן. והמשנה-למלך (אישות ה,א) נסתפק בדבר באיסורי הנאה מדרבנן. וכתב שלא מצא דבר זה לראשונים. ובספר שער המלך (חמץ א,ב דף לג ע"א) וכן בחדושי ר' מאיר שמחה הוכיחו מהראשונים שאסור. [ואולם בדעת הרא"ש כתב השעה"מ שם שבדרבנן מותר, ע"ש ובדבריו בהלכות אישות ה,ב].
אך יש מקום לומר ששונה חמץ שעבר עליו הפסח שחכמים המשיכו את האיסור שבפסח, ועדיין אין ראייה לשאר איסורים דרבנן.

'אלא פשיטא מומר לערלות וקא סבר מומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה' – אף על פי שהחשוד על איסור חמור חשוד על איסור קל ממנו (ע' בכורות ל), יש לומר שזה רק בשני איסורים מאותו סוג, כגון איסורי אכילה, אבל בשני מיני איסורים, אינו נחשד מדבר לדבר (עפ"י בית יוסף יו"ד סו"ס קיט וש"ך סק"ב – בדעת הרמב"ן ב'מיוחסות' קע וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א סד. וכן פסק להלכה בשו"ת שבת הלוי ח"ב ב).

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א א) כתב שלא אמר הש"ך אלא בחשוד שעבר רק פעם אחת, אבל מומר למין איסור אחד, אין להאמינו באיסור אחר. ולפי"ז מומר לערלות, וכן מומר לעכו"ם לרב ענן, צריך לבדוק לו סכין. וצ"ע, שבדברי הראשונים במקורם משמע שאין מחלקים בכך.

ויש מי שכתב טעם אחר; שאעפ"י שהמילה חמורה שיש בה כרת, מ"מ יש לו זמן למול כל ימי חייו, משא"כ שאר איסורים שאם עבר שוב אין לו תקנה (עפ"י דגול מרבבה שם).

לכאורה עדיין יש להוכיח כחילוק הקודם מדברי רב ענן, שהעובד ע"ז כאחאב אינו חשוד על נבלות, שהרי יהושפט אכל משחיטתו ללא בדיקה – כי הם שני מיני איסור. וכ"כ בספר זכר יצחק טו. וע' בספר חדושים ובאורים.

ויש אומרים שאין החשוד על החמור חשוד על הקל אלא בדבר שיש לו הנאה בו, אבל כשאין לו הנאה כגון בשחיטה – אינו חשוד (עפ"י הפרישה שם, מובא בש"ך ובט"ז).

ובדרכי משה שם משמע שעיקר הדבר שנוי במחלוקת, אם חשוד על החמור חשוד על הקל. וע"ע בפני יהושע; אג"מ אה"ע ח"ב כ,ג.

'אלא פשיטא מומר לערלות...'. רש"י: מבעט במצוה זו. יש מקום לדייק שאם אינו מל מחמת פחד וצער אינו בגדר 'מומר'.

[ולפי"ז כששאלו 'אלימא מתו אחיו מחמת מילה האי ישראל מעליא הוא', יכולים היו להקשות אפילו נמנע בפשיעה מחמת צער – שחיתתו כשרה, שהרי אינו מומר (כן הקשה בשבט הלוי ח"ו קיג).

בפשטות יש ליישב שכל שאינו 'מומר' כמוהו כישראל מעליא לשאר דינים ואין סברא כלל לפסול שחיתתו (ע' גם בתו"ח), ולא באו בשאלה להשמיענו הלכה אלא להקשות ואין שייך להקשות להשמיענו חידוש יותר.

ועוד נראה, לפי מה שאנו באים עתה לנסות לפרש הברייתא דלא כרבא, הרי שהחשוד לתאבון חשוד אף כשאין לו הנאה מפני שנעשה לו כהתר, א"כ אף הנמנע מלמול מחמת צער דינו כמומר. ורק לפי האמת שהמומר לתאבון אינו נעשה מומר שלא לתאבון, אף החשוד מחמת צער אינו חשוד לשלא מחמת צער].

ואולם בכסף-משנה (שחיטה ד, יד) פירש בדעת הרמב"ם 'מומר לערלות' – הנמנע מלמול מחמת צער, שאם במבעט כפרש"י – א"כ היינו אפיקורוס ושחיתתו נבלה.

ובדעת רש"י נראה שנקט שהמומר להכעיס אינו נחשב מין ואפיקורוס אלא מומר (ונחלקו בדבר אמוראים בהוריות יא. ונקט רש"י לקולא וכדעת הרשב"א ועוד (וכ"כ החו"א ב, כב בדעת הרא"ש. וכ"מ בתשובת הריב"ש ד). ואילו הרמב"ם לשיטתו שפסק שדינו כמין (ע' הל' גזילה יא, ב. וכ"ה בשו"ע חו"מ תכה, ה), לכך פירש כאן 'מומר לערלות' מחמת צער כהכס"מ (עפ"י שבט הלוי ח"ו קיג).

יש מי שפרש דברי רש"י שלכך כתב 'מבעט במצוה זו', שהרי להחשב מומר צריך שיהא רגיל בעבירה, והלא במילה אף אם נאמר שעובר בכל יום ויום שאינו מל (כדברי הרמב"ם), אין כאן עבירות חוזרות ונשנות – ועל כן צריך לומר שמבעט במצוה ומסלקה ממנו לגמרי, שרק אז נחשב 'מומר' (עפ"י אמת ליעקב בחדושי הש"ס ובעיונים למקרא פר' בא יב, מח).

ז'דלמא משתא אשתי מיכל לא אכל... הכי השתא?! שתיה סתם יינן הוא ועדיין לא נאסר יינן של עובדי כוכבים, אבל אכילה אימא לך...'. מבואר שהמומר לעבודת כוכבים, קודם גזרת סתם יינם אין יינו אסור. ואין חוששים שמא ניסך לע"ז – שאילו ניסכו שוב אינו שותהו [כעין שאמרו (בע"ז כב): כיון דפליח לה תו לא מזבין לה]. ועוד לפי שהולכים אחר רוב היין שאינו מנוסך.

וגזרת סתם יינם איננה משום חשש ניסוך אלא משום בנותיהן. ומומר לעבודת כוכבים בכלל גזרה זו, ואעפ"י שאין בבנותיו איסור חתנות מהתורה, מ"מ כגוי גמור הוא ובכלל גזירתם (עפ"י רמב"ן הנדמ"ח בהוצ' רש"ז רייכמאן).

יש לדייק מלשון הרמב"ן שבת המומר לעכו"ם אסורה באיסור חיתון מדרבנן וכדרך שיינם אסור, והכל משום הרחקה מהם. ואולם נראה פשוט שאם עזבה דרכי אביה המומר מותרת, שהרי אף בגוי גמור בתו מותרת משנתגיירה, ואעפ"י שבגירותה כנולדה מחדש משא"כ בוז, מ"מ לא מסתבר שיאסרו בת ישראל שעזבה דרכי אביה והגירות מותרת.

ובחזו"א (י"ד ב) נקט מסברא שאין כלל איסור בנותיהם במומר לעכו"ם, ורק על יינם גזרו [וכנראה לא היו לנגד עיניו דברי הרמב"ן הללו, שאינם מופיעים בדפוסים הישנים].

וכן מפורש בשו"ת הריב"ש (שצד ד"ה וראיה מסתם יינן), לחלק בין יינם לבנותיהם. ופירש הטעם, כיון שקצת יינו אסור – אותו יין שנתנסך ודאי לע"ז, הלכך אסרו כל יינו. (וכן נקט בספר תפארת למשה, מובא בפ"ת י"ד קיב, א. וכן בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה לז, ח). ואפשר שהרמב"ן הולך לשיטתו שאין הטעם משום חשש ניסוך [וערמב"ן ע"ז לו. וכבר נחלקו בדבר הראשונים – ע' במובא בע"ז נט] אלא רק משום הרחקה, א"כ גם במומר שאסור היינו רק מטעם הרחקה הלכך כ"ש לענין איסור בנותיהן. שו"ר שכתב כן כדבר פשוט מסברא בשו"ת אבני נזר או"ח צב, שיש במומר איסור דבנותיהן. וכן צדד בספר חדושים ובאורים להלן יג.

*

'האדם, נפשו כוללת מכל נפשות משרתיו והנכנעים תחתיו. ולכן אמרו (משלי כט) **משל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים**, ואיתא בחולין: הא על דבר אמת – משרתיו צדיקים. ומכל מקום היה עובדיה גם כן ממשמשי אחאב, לפי שאמרו בסנהדרין (קב:) אחאב ותרן בממונו היה, ולכך עובדיה על הבית, שבזה היה כשרונו, ומצד הטוב שבו בוותרנות היה עובדיה. וכן כל אחד שמורכב מטוב ורע, כן משרתיו, והטוב הוא ממונה על הטוב שבו וכן להפך. וכן כל החפצים, ואין צריך לומר המאכלים של האדם, הוא מהתפשטות כח נפשו וחיותו בהם, ומזה הוא חיותם כידוע, וממקום שהוא טוב כך כל כליו המתפשטים מאותו כח, וכן המאכלים שמאותו כח יש בהם קדושה גדולה...!'

(מתוך צדקת הצדיק קס. וע"ש רלז רלט על השפעת האדם על הכפופים לו)

ע"ע גליון הש"ס והגהות ריעב"ץ.

דף ה

'**אטו שער שומרון גורן הוה?!**' – והלא מרחיקים את הגורן מן העיר חמשים אמה (כדתנן בפ"ב דב"ב), וכל שכן בארץ ישראל שאפילו את האילן מרחיקים מן העיר משום נזיה (ריטב"א). '**אלא כי גורן, דתנן סנהדרין...!**' – ורמזו הדבר בלשון הכתוב פתח שער שומרון שהרי פתח העיר הוא מקום ישיבת הסנהדרין (עפ"י מהרש"א).

'**ודלמא תרי גברי דהוי שמייהו עורבים.**' נקט 'תרי' כיון שהיה נחבא אין מסתבר שהיו הרבה, שאם כן היה חשש פן יתגלה על ידם, אבל בשנים אין חשש, כמו שאמרו בפרק חזקת הבתים לענין לישנא בישא, שבפני שנים אין חשש פרסום (תורת חיים, עפ"י רש"י).

'**איתרמאי מילתא דתרוייהו הוה שמייהו עורבים?!**' 'אולי הכוונה דבשם עצם פרטי לא שייך לשון רבים' (מהגר"א נבנצל שליט"א).
ע' ב"ב קט: שפרשו הכתוב 'והוא לוי' – אדם ששמו לוי, הרי ששם עצם אפשר לכנותו בכתוב כתואר.

'**... על פי הדבור שאני.**' וכן המסקנא, ששחיתת אחאב אסורה, ואליהו שאכל – על פי הדיבור אכל. ואין להקשות הלא אין רשאי הנביא לבטל דבר מהתורה אלא כשעושה כן למיגדר מלתא כגון אליהו בהר הכרמל (ע' יבמות ז) – שזה רק כשאומר לאחרים לעבור, אבל דבר הנוגע לעצמו בלבד, אפילו אם אינו לגדר וסייג עושה כפי נבואתו, והלא מצינו פעמים רבות שהותרו דברים לצורך שעה בלבד על פי הדיבור (עפ"י תורת נביאים למהר"ץ חיות, ד).

ובלאו הכי יש לפרש שמשמים הביאו לו מאותו בשר שנשחט בהכשר על ידי עובדיה וחבריו, כפי שכתב הריטב"א (וע"ע מהרש"א; חו"ב).

[ואעפ"י שאין מועילה נבואה במקום שצריך עדות (כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה סנהדרין מג:) – זה דוקא במקום שצריך שני עדים, שאפילו משה ואהרן אינם נאמנים, אבל באיסורין מועילה נבואה. עפ"י 'קובץ ענינים'].

'**וקשיא לן קרי לה נערה וקרי לה קטנה...!**' אמנם מצינו שהכתוב קורא לקטנה 'נערה' [כמו גבי רבקה,

ד. עוד בדניי מומר – ע' להלן ה; הוריות יא; ע"ז כו.

דף ד

ה. א. מצת כותי – מה דינה בפסח?

ב. האם אפשר לסמוך על הכותים במצוות המפורשות בתורה או במצוות שאינן מפורשות אבל ידוע לנו שהחזיקו בהן?

ג. מה דין חמצם של עוברי עבירה לאחר הפסח?

א. מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, שבקיאים בשימור (וכן סובר רשב"ג, מפני שהחזיקו במצוה זו. וכן דעת סתם מתניתין לאביי ורבא). רבי אלעזר אוסר (באכילה כל ימות הפסח) לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצות.

א. מדובר שהמצה של ישראל, שאם של הכותי הלא אסור בלאו הכי משום שגזרו על פתם (רבנו תם. ומשמע שאם היא שייכת לכותי, אפילו ישראל מכניס הבצק לתנור אסור, והחמירו בפת כותי יותר מפת עכו"ם. ע' חו"ב עפ"י רמב"ן יג. שהחמירו בפת כותי אף כשאין פלטר ישראל, שלא כבפת עכו"ם).
 ב. מדובר שידוע שהכותי עצמו סומך על המצה לאכלה בפסח ולצאת בה ידי חובתו בליה, אבל בלאו הכי יש לחוש שמא מכשיל את ישראל באיסור (תוס').

ב. לתנא קמא דברייתא מותר לסמוך על הכותים במצוות המפורשות בתורה שודאי עשאו כדינן (ואפילו אין ידוע לנו אם החזיקו בה אם לאו. תוס' עפ"י גטין י). לדברי רבי אלעזר אסור אפילו אם ידוע שהחזיקו בהם, כגון במצה – מפני שאין בקיאים בדקדוקיה. ולדברי רשב"ג כל מצוה שהחזיקו בה, סומכים עליהם אפילו אין הלכותיה מפורשות בתורה, כגון שחיטה.

א. לפירוש התוס', לרשב"ג יש לומר שמצוה הכתובה ואין ידוע אם החזיקו בה – אין לסמוך עליהם, ודלא כתנא קמא (וכן נקט הרשב"א). ואולם נראה שאין הדבר ודאי לבעל הגמרא (עפ"י תוס' בגטין י). ולדעת הרמב"ן למסקנא במצוה הכתובה כשר אפילו לרשב"ג כלת"ק.
 ב. מדובר כשיודעים שהכותי עצמו סומך על כשרות הדבר, אבל בלאו הכי הריהו חשוד על הכשלת ישראל, כנ"ל.

ג. חמצם של עוברי עבירה (שאינם מבערים החמץ בפסח) – מותר מיד לאחר הפסח, מפני שהם מחליפים אותו בחמץ נכרים שהוא מותר, שאעפ"י שחשודים על איסור חמץ מפני הפסד ממוון, לאחר הפסח שיש להם אפשרות של התר אינם חשודים על האיסור. ומבואר בגמרא שדין זה נכון הן לרבי יהודה האוסר חמץ שעבר עליו הפסח מהתורה, הן לרבי שמעון האוסר מדרבנן. [ומכאן סייעו לרבא שנקט להסתמך על ההנחה 'לא שביק היתרא ואכל איסורא'. אבל אביי חולק].

א. מבואר בראשונים שאפילו לדעת האוסר חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, אנו מניחים שהחליפו את חמצם אצל נכרי בחמץ שנילוש לאחר הפסח. ו'מיד' היינו לאחר שיעור לישא. ואם מדובר בחמץ אפוי (שאינו אסור משום פת עכו"ם) – בכדי שיילוש ויאפה (עפ"י תוס' ורמב"ן).

ב. נראה שמדובר באופן שמצוי להחליף אצל נכרי היום או מחר (כדברי הרמב"ן), אבל אם אין מצוי או שרוך הדבר בטרחה – אסור, שמא לא נמצא לו להחליף ולא יטרח בשביל ההתר.